

nedostatan', got. *haihs* 'jednook'; stgrč. *kaiklas* 'sjeveroistočni vjetar', prvotno *'tamni'), što je od **kai-* 'jedan'. – To **kai-* jest u psl. *cělъ 'cio, cijel' (ie. **kai-lo-*), *cěglъ 'cigao, cigli' (ie. **kai-g(h)l-o-*). – Moguće je i drugo tumačenje, na koje me je u prosincu 96. upozorio Ranko Matasović: da se na indoevropskoj razini radi o riječi načinjenoj od prefiksa negativnoga značenja **ka-* i korijena **ok^w*- 'oko, vidjeti' – pa opet imamo slične značenjske razvoje. – Također, može se pomišljati i na specifično značenje povezano sa značenjima primjerā kao što su *crna, kopna, kruta, ljuta, oštra, velika, zla... zima* (usp. neke od njih u AR).

Po svemu tome, proizlazi da bi oblik s *čič-* zapravo bio etimološki stariji od oblika s *cič-*.

S vremenom je, u mlađe praslavensko, prahrvatsko i starohrvatsko doba, najvjerojatnije dolazilo do raznih ukrštanja, pa tako i do ukrštanja sa zvukopisnim *cičati, cvičati, cvřčati*.

No Stulićeva nam riječ *cicirina* govori da smo u prošlosti imali više takvih riječi, riječi iz etimološkoga gnijezda **čič-* – a danas se to u mnogih ljudi svodi samo na sklop *ciča zima*.

Sažetak

Alemko Gluhak, Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb
UDK 800.853(091):808.62, izvorni znanstveni članak
primljen 7. 1. 1997., prihvaćen za tisak 25. 1. 1997.

On the Meaning and Origin of the Word *ciča*

This article discusses words *cič(a)*, *čič* and similar words, their forms, grammatical categories, meaning and etymology, all documented by occurrences in Croatian literary texts and dictionaries.

KAZALIJEV JEZIK

Josip Lisac

1. **R**aščlanjivanje Kazalijeva jezika kao zanimljive i netipične pojave u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća upozorava kako je važno podsjetiti na ulogu Dubrovnika u hrvatskoj literarnoj i jezičnoj povijesti, poglavito na činjenicu neospornih utjecaja crkvene književnosti izvan Dubrovnika na renesansnu petrarkističku liriku u tom gradu, na čudesno bogatu književno-jezičnu baštinu starih Dubrovčana, pa i na bitno obilježje što ga hrvatskom

narodnom preporodu u prošlom stoljeću daju dubrovački autori, Ivan Gundulić na počasnom mjestu. Dakle, postojala je zanimljiva i sadržajna povezanost Dubrovnika i ostalih hrvatskih prostora. S jedne je strane Dubrovnik primao poticaje, a s druge se je strane izvrsno razvijao u uvjetima slobode i nezavisnosti, ali su njegovi potencijali osobito u 18. stoljeću prilično oslabili, da bi na početku 19. stoljeća došlo do gubitka samostalnosti, sa svim posljedicama te činjenice. Bilo je jasno da periferno smješteni i mali Dubrovnik ne može okupiti stvaratelje moderne Hrvatske; utemeljenje moderne Hrvatske bilo je moguće preporoditeljima u Zagrebu, kojima se prirodno nametala bogata dubrovačka tradicija, djelomično i zbog položaja na hrvatskom istoku, jer je na taj način politički utjecaj Zagreba mogao biti prošireniji. U preporodu ujedinjuju se Hrvati u jednom književnom jeziku, pri čemu je dubrovačka jekavska štokavština štakavske fizionomije jamačno bila utjecajna.

Antun Pasko Kazali (1815-1894) nije se javio prvi među dubrovačkim preporoditeljima; prije njega djelovao je Antun Kaznačić (1784-1874), ali je Kazali svakako bio izrazita osobnost svoga doba, jako povezan s dubrovačkom prošlosti i uglavnom udaljen od svih većih kulturnih središta, ipak uz višegodišnji zadarski i riječki boravak. Kao stari Dubrovčani, živo je komunicirao sa zapadnoevropskim zbivanjima, pa se pokazao i kao izraziti poznavatelj stranih jezika i književnosti, posebno kao prevodilac takvih autora kao što su bili Homer, Shakespeare i Byron. Spominjan kao pisac talijanske neobjavljene gramatike,¹ jamačno je talijanski pisao lakše i korektnije nego hrvatski. Pritom, naravno, valja napomenuti da se u Dubrovniku materinski jezik počeo u školi učiti tek u drugoj polovici prošloga stoljeća.² Ipak je Kazali u odnosu na Hidžu ili Bruerovića nova pojava, zainteresiran, doduše, za dubrovačku književnu baštinu, ali i za folklorni jezik i stih te za strane književne utjecaje, pa "njegovo književno djelovanje već pretpostavlja građanski koncept književnosti kao nacionalne ustanove, a vjerojatno i ideju svjetske književnosti kao spleta nacionalnih književnih kultura".³ Štoviše, taj romantik svojim životnim lomovima i kolebanjima kao da je navještao neke buduće književne pojave.

Nepovoljan hrvatski nacionalni položaj na početku 19. stoljeća svakako je bio važan, pa tu djelomično valja tražiti i Kazalijeve râne teškoće s poznavanjem hrvatskoga jezika. No znatan broj svjedočenja kazuje nam da se dugo

¹ Josip Jernej, "Povijest talijanskih gramatika na hrvatskom ili srpskom jeziku od 1649. do 1900.", *Rad*, 388/1981, str. 213; Šimun Šonje, "Književnik P. A. Kazali, prevodilac Homera", *Dubrovnik*, 31/1988, br. 3-4, str. 55.

² Mirko Deanović, "Odjeci urbanizma u dubrovačkom govoru", *Hrvatski jezik*, 1/1938-1939, br. 2-3, str. 40.

³ Zoran Kravar, "Kazali stihotvorac", *Dubrovnik*, 5/1994, br. 3, str. 107.

bavio skupljanjem folklora (pjesme, poslovice, zagonetke itd.),⁴ a osobito je vrijedno spomenuti njegovo skupljanje našega pomorskog nazivlja i pomoć koju je u tom smislu pružao Boži Babiću, autoru nezaobilaznu u počecima hrvatske pomorske terminologije.⁵ U traženju mornarskoga nazivlja i uopće u naporu da što bolje upozna hrvatski jezik obilazio je otoke, Konavle, Bukovicu i druge krajeve, dakle, nije jezik učio jedino iz knjiga nego i u neposrednu dodiru s pukom. Dok je Kazali u Zadru bio profesorom (1855-1861) i urednikom *Glasnika dalmatinskoga* (1855-1859) zatražili su Ivan Danilo i sâm Kazali 1859. od bečkoga ministarstva da im dopusti održavanje besplatnoga tečaja iz hrvatskoga jezika. Čini se da su predavali šest sati tjedno od 1859. do 1862., a Kazali se bavio sintaktičkim i stilističkim pitanjima, uz velik učenički interes.⁶ Kao rođeni jekavac potrudio se Kazali da *Glasnik dalmatinski* jekavizira, nakon Kuzmaničeve ikavske faze.⁷ Već ovih nekoliko detalja pokazuje da je pisac Zlatke i drugih djela tijekom vremena hrvatski jezik ipak upoznao relativno dobro kad je mogao poduzimati i ozbiljne zadatke kao što su upravo spomenuti. Unatoč stanovitim jezičnim slabostima,⁸ o tom znanju svjedoči i Kazalijev književni rad. No prije raščlambe (orto)grafije i jezika u njegovim djelima spominjemo da je poznati ep *Ćoso* počeo 1840. pisati dubrovački, a zatim je savjetovan da prijeđe na hrvatski književni jezik, ali je on i dalje izrazito obilježen dubrovačkom baštinom. Bez vrlo potrebnoga kritičkog izdanja teško je govoriti o pojedinim djelima, ali je moguće spomenuti da je spjev "Marinko drugi" napisan jezikom i stihom starih Dubrovčana⁹ i da je kolenda

⁴ Npr. Eta Rehak, "Antun Paskoje Kazali (1815-1894). Povodom 150-godišnjice rođenja". *Dubrovnik*, 8/1965, br. 3, str. 75.

⁵ O Boži Babiću pisala je Diana Stolac: "Pomorski rječnici Bože Babića", *Dometi*, 23/1990, br. 10, str. 667-675; "Počeci hrvatske pomorske terminologije", *Fluminensia*, 1. 1989, br. 2-2, 1990, br. 1-2, str. 90-95.

⁶ Vesna Jakić-Cestarić, "Ivan Danilo – političar i kulturni radnik, gramatičar i dijalektolog", *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 8/1961, str. 139; Jakša Ravlić, "Neke prilike iz kulture za vrijeme narodnog preporoda", u: *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, MH, Zagreb 1969, str. 253. – Kazali je u zadarskoj gimnaziji predavao grčki, latinski i hrvatski, a 1856-1857. postao je u Beču članom Zoološko-botaničkoga društva. Usp. Ljubomir Maštrović, *150 godina zadarske gimnazije*, Zadar 1954, str. 45.

⁷ Vesna Jakić-Cestarić, *op. cit.*, str. 152; Zlatko Vince, "Pravopisno-jezična previranja u sjevernoj Dalmaciji prije 1860. god.", *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 8/1961, str. 276.

⁸ Mnogi autori spominju podbačaje Kazalijeva jezika, među njima Julije Benešić temperamentno i s pretjerivanjem. Usp. Josip Bratulić, "Julije Benešić (1883-1957)", u *Portretima hrvatskih jezikoslovaca*, Zagreb, 1993, str. 203.

⁹ Eta Rehak, *op. cit.*, str. 83.

“Antunu Debu vulgo Mačku na dan sv. Antuna” “pisana u makaronskom jeziku, prisno, srdačno i duhovito”.¹⁰

2. Dubrovačkim piscima starijih razdoblja temeljitije i redovitije obrađivan je jezik, grafija i pravopis nego autorima posljednjih stoljeća, a tako je obično i s hrvatskim piscima iz drugih krajeva. Povezano je to i s književnopovijesnim značenjem tih autora i s dugom našom sklonosti dijalektološkom gledištu u proučavanju povijesti hrvatskoga književnog jezika. Svakako su dubrovački devetnaestostoljetni pisci (npr. Ivan August Kaznačić, Mato Vodopić i drugi)¹¹ ostali neobrađeni s jezičnoga aspekta, iako su posljednja desetljeća donijela mnogo spoznaja upravo o pojavama 19. stoljeća, osobito iz pera Ljudevita Jonkea i Zlatka Vincea.

Vrlo je zanimljiva Kazalijeva grafija, ali ona nije ista u svim njegovim djelima, pa ni unutar istih knjiga. Svakako je jasno da je bilježenje refleksâ jata posebno zanimljivo, pri čemu *obično* i za kratki i za dugi jat piše *ie*.¹² Dakle, to je stanje tipično za doba nakon Preporoda kad se i dugi i kratki jat piše jednako (ako se ne piše *ě*), a tek se u drugoj polovici stoljeća stabilizira *je* za kratki i *ie* za dugi jat. No na početku *Zlatke* (Zadar 1856) već iznimno imamo i grafijsko razlikovanje dugoga i kratkog jata: *Ko draže da nigdje rieke ne upazi*, str. 3. Dugi je jat pritom jednosložan, kako je Dubrovčanima bilo u običaju, pa primjer *rieki* čini dva sloga. Naš je autor uglavnom ostao pri pisanju *ie* i za dugi i za kratki jat, pa je tako i u spjevu *Grobnik* 1863. Vidljivo je to npr. iz ovoga deseterca: *gdie se teža krvca prolievala*, *Grobnik*, str. 30; tu je dugi jat dvosložan. Dugi jat rijetko je dvosložan, a tu činjenicu Kazali u *Zlatki* (a i u pjesmama objavljenim u *Glasniku dalmatinskom*) ističe uporabom dijakritičkog znaka, dijereze: *Čini ti živieti životom od priie*, str. 4; tu se, naravno, radi o dubrovačkom dvanaestercu ternernoga fraziranja. No dijereza ponekad označava dva sloga i kad se ne radi o refleksu jata: *I slobodno dokle vode pïu*, *Zlatka*, str. 37. Uz obilježavanje refleksa jata cirkumfleksom u stihu *Da niês' umro vas* (*Zlatka*, str. 8) nalazimo u tom petercu i apostrof, i inače vrlo čest znak. Apostrofom se, gdje je to potrebno, upozorava i na izostavljanje *h* u genitivu množine, npr. u stihu *Prošastîh danakah, uhvanjah, požuda'* (*Zlatka*, str. 4), gdje je *h* izostavljeno zbog rimovanja *požuda'* *X svuda*. Inače se u Dalmaciji nastavak *-ah* u G mn. upotrebljavao i prije nego su ilirci u sjevernoj Hrvatskoj

¹⁰ Eta Rehak, *op. cit.*, str. 83.

¹¹ O njima s velikim poznavanjem piše Albert Haler (*Novija dubrovačka književnost*, Zagreb 1944), ali primjere često citira površno.

¹² Usp. o problematici u raspravi Josipa Vončine “Hrvatski jekavski dugi jat”, *Forum*, 32/1993, br. 4-6, str. 357-383.

1836. za taj padjež odabrali nastavak *-ah*, no manje-više redovito *-ah* se u dalmatinskom tisku rabilo tek od četrdesetih godina.¹³ Primjer sinalefe vidimo u stihu *Da što 'e sebi uzrok od žalosti* (Zlatka, str. 56); kako je očito, tu *Da što 'e* sačinjava dva sloga, kao i u mnogim sličnim primjerima stihova starih dubrovačkih pjesnika. K tomu, apostrofe nalazimo i u primjerima kao *lis'* (Zlatka, str. 8) "*list*", *hote* "hoteći" (Zlatka, str. 78) itd., cirkumfleks u potvrdama kao *misô*, Zlatka, str. 4. Samoglasno *r* Kazali piše *èr* (*sèrdcu*, Zlatka, str. 3), upravo prema stanju koje je u to doba prevladavalo u Dalmaciji. Iz navedene potvrde (*sèrdcu*) vidimo da je dominantan morfonološki pravopis, o čem govore i drugi primjeri (*ljubko*, *teške* itd.).

Što se bilježenja suglasnikâ tiče, u Kazalijevo je doba već situacija dosta sređena, ali ipak *di* ili *dj* označavaju fonem *đ* (*svedj*, Zlatka, str. 5.; *Neprobudien*, Zlatka, str. 7.), dok se fonem *ć* označava tako da osim *ć* piše naš autor i *tj* (Zlatka, str. 5.: *prisitjenih*) i *ti* (Zlatka, str. 4.: *ćutienje*). Važno je napomenuti da se *ć* "u početku upotrebljavao (...) samo u morfonološkoj dijakronoj alternaciji".¹⁴

Trista Vica udovica djelo je objavljeno ubrzo nakon Zlatke, 1857. u Zadru, i to naporima braće Battara kao i u primjeru izdavanja Zlatke. Zato je i prirodno da je (orto)grafijska strana ostala nepromijenjena. Promjene nalazimo u *Nadi* (Zadar 1861), gdje se na mjestu samoglasnoga *r* piše *r*¹⁵ i gdje nemamo dijezeze, a tako je i u *Glasi iz pustinje* (Zadar 1861) i u *Grobniku*, Rijeka 1863. No zanimljivo je da u *Grobniku* dvosložni dugi jat Kazali rado piše kao *ije*: *A niz lice u sijedu bradu*, str. 55.; *Kako mi je srđce zanijela*, str. 97.; inače je redovito *ie*: *Dievojki je do sedamnaest lietah*, str. 59. Općenito bi se moglo reći da Kazalijeva suradnja u dubrovačkom časopisu *Slovinac* ("Davorije", "Milka") i ep *Ćoso* ne donose kakvih većih (orto)grafijskih novosti, barem ne njegovih vlastitih.

Nije ovaj prilog prilika da se detaljno govori o Kazalijevju jeziku, ali se na najzanimljivije momente svakako valja osvrnuti. Već smo istakli očekivanu činjenicu da je Kazalijev jat jekavski, ali ima i prilično odstupanja. Tako dolaze ekavizmi kao *zenica*, *celov*, *telesa*, *mnenje*, *prestolje*, ali i ikavizmi kao *prid*, *privarena* "prevarena", *ondi*, *pokli*. Svi ti ekavski i ikavski primjeri, izuzev primjer *prestolje*, nalaze se u Stullijevu rječniku *Rječosložje*, Dubrovnik 1806.

¹³ Usp. Zlatko Vince, "Gramatike zadarsko-dalmatinskog jezičnog kruga", *Zadarska revija*, 20/1971, br. 4, str. 285-300.

¹⁴ Dalibor Brozović, "O grafijskim pitanjima u hrvatskome narodnom preporodu", *Zadarska revija*, 36/1987, br. 4-5, str. 338., bilj.

¹⁵ O tom se pitanju u zadarskom krugu mnogo raspravljalo, usp. Z. Vince, prilog citiran u bilj. 7, str. 265-267.

U *Glasi iz pustinje* ikavizam *zvizda* javlja se izvan rime (*Čagljin jauk, ljute zvizda zmije*, str. 11.), dok je u *Zlatki* taj primjer u rimi (*gizda X zvizda*, str. 35.), a i u starih Dubrovčana (npr. Dinko Ranjina) zgodimice je bilo *zvizda*. Dosta frekventno Kazalijevo *vèrpalvrpa* ili *sadar* čitamo u Stulliju, uz *arpa* i *sad(a)*. *Sadar* i *sadara* bilo je često u starih dubrovačkih autora. Nerijetko zapažamo izrazitu dominaciju pojedinih fonema u određenim stihovima, npr. *m* u *Trista Vica udovica* (*Prem da sumnja po mislim mi strielja*, str. 51.) ili *k* u *Grobniku*; možda su jezične nekorektnosti u tom spjevu uzrokovane upravo tim htijenjem: *Tako za čas u hrvatskoj vojski*, str. 58.; *Kô na slici vještoga kipara*, str. 95. Razumije se, u Kazalija redovito imamo *zašto*, ali u *Trista Vica udovica* (str. 28.) jednom dolazi *Zač*, očito zbog potreba ritma:

Zač ih niêsu valovi proždèrli?

Zašto niêsu milosèrdno razdèrpile zvieri?

No moramo naglasiti da *zač*, uz *zašto*, nalazimo u Stullija, i to s pozivom na renesansnoga dubrovačkog pjesnika Nikolu Dimitrovića. Dubrovčani u dativu, lokativu i instrumentalu množine imenica ženskog roda govore usporedno npr. *ženama*, *ženani* i *ženami*, a tako je i u Kazalijevoj poeziji: *Po Humskim vodama*; u *suzami*; *nad hridinam*, *Zlatka*, str. 3-5. Javljaju se i prilično brojne unutarnje rime, često vrlo efektne: *Glúši ti uši*, *Zlatka*, str. 12.; *To mi budi dva vrana gavrana*, *Trista Vica udovica*, str. 47. O rimi uopće mnogo ovisi, pa često Kazali rimuje *greba* i *neba*, *grebu* i *nebu* i sl., dok izvan rime dolazi i *greb* i *grob*; obje te imenice nalazimo u Stullija, *greb* s pozivom na rječnik Ardelija Della Belle. Vrlo su uobičajene razne natege zbog sroka, pa tako Kazali rimuje *nêma X sprema X tvojema*, *Glas iz pustinje*, str. 29. Jedan od stihova glasi *Što si držô u mislim tvojema*. Kao što se očekuje, mnoge izraze lako prepoznamo kao dubrovačke, bilo iz dubrovačkoga govora, iz dubrovačke književne baštine ili iz dubrovačke leksikografije: *izvrieti*, *cavtu*, *plandovanje*, *siemo*, *došasto*, *nazbilj*, *neckvrnuto*, *ciene* "jeftino" itd. Međutim, nerijetko Kazali ima i izrazito nedubrovačke osobine, pri čemu je uzrok obično u rimoivanju; tako u *Zlatki* čitamo *rest* "rasti", ali je to zbog sroka s glagolom *srest* (str. 11.), s time da i *resti* nalazimo u Stullija (preuzeto iz Reljkovićeve gramatike), uz *rasti*; Karadžić je u svom rječniku naveo *resti* kao dubrovačku riječ, ali je to u znanstvenoj literaturi ispravljeno.¹⁶ Infinitivi su i krnji i puni, ovisno o metričkim i ritmičkim razlozima (*Grobnik*, str. 110.):

Što po sebi življjeti neznade,

Življjet nezna, a umrieti neće.

Treće lice množine prezenta glasi *stoju*, *pazu* (*Zlatka*, str. 37-38.) kao što

¹⁶ Matej Milas, "Ispravci dubrovačkih riječi u Vukovu rječniku", *Rad*, 136/1989, str. 244, 247; Jovan Kašić, *Tragom Vukove reči*, MS, Novi Sad 1987, str. 67-68.

je u mnogim govorima uopćeno *-u* mjesto *-e* kod prezenta na *-i* tipa *tražim, stojim*. Zanimljivi su primjeri pridjevske uporabe participa prezenta (*Mnogo oči' zapadnuće sunce sad gledaju, Zlatka*, str. 5.), vrlo obični u hrvatskoj književnosti 19. i ranijih stoljeća. U Kazalija rijetki su primjeri tipa *Nje mir, nje gojnje uhvanje (Zlatka*, str. 51.), a baš su oni bili česti u starih hrvatskih pisaca, i to upravo s tim redom riječi poput onoga u latinskom jeziku. Pomalo bi možda čudio primjer *Ali, seje, da vi pravo kažem (Nada*, str. 12.), jer je to *vi* u funkciji enklitike poznato u govorima istočno od Dubrovnika, no sasvim je jasno da se u toj pjesmi s protuaustrijskom tendencijom pomišlja i na Kotor, pa se onda preuzimaju i nedubrovačke osobine, upravo kao što je to radio Ivan Mažuranić u *Smrti Smail-age Čengića*.¹⁷ Međutim, i stari dubrovački pisci (Vetranović, D. Ranjina i drugi) znali su imati *vi* za dativ množine. U Kazalijevu leksiku dominiraju dubrovačke osobine, kako smo već rekli, ali ima i dosta iznenađenja na prvi pogled, npr. *sveštenik, okrom* "osim" i sl. No nisu samo ti primjeri neočekivani, takvi su u stanovitoj mjeri i *kamik* "kamen", *komaj* "jedva" i sl. *Kamik* je tipičan čakavizam, a ipak dolazi u Kazalija, što znači da je tu riječ mogao čuti u Zadru ili oko njega. Zapravo, još je vjerojatnije da je i *okrom* i *kamik* i *komaj* pročitao u Stullijevu *Rječosložju*; *kamik* je Stulli preuzeo iz ruskoga *Leksikona trojezičnoga*, *komaj* iz Belostenčeva *Gazophylaciuma*, *okrom* iz *Brevijara glagolskoga*,¹⁸ također i *dieistven*.¹⁹ I *sveštenik* čitam u Stullija, uz *svećenik*; *Rječosložje*, P-Z, str. 409., 412.

3. O jeziku P. A. Kazalija, kojega je mladi Jagić nazvao uglednim pjesnikom,²⁰ izricali su sudove mnogi proučavatelji, a nama su zanimljivi i Kazalijevi pogledi o raznim jezičnim pa i nekim drugim pitanjima npr. u *Glasniku dalmatinskom*.²¹ Milorad Medini pisao je o Kazaliju na solidnoj razini u *Glas-*

¹⁷ Blaž Jurišić, *Nacr hrvatske slovnice I. Glasovi i oblici u povijesnom razvoju*, MH, Zagreb 1992, str. 151-152.

¹⁸ Joakim Stulli, *Rječosložje*, A-O, Dubrovnik 1806, str. 309, 334; Isti, *Rječosložje*, P-Z, Dubrovnik 1806, str. 671, 673; Sreten Živković, "Ruske riječi u Stullijevu rječniku", *Južnoslovenski filolog*, XXII/1957-1958, str. 241-264.

¹⁹ To je riječ što dolazi u *Trista Vica udovica: Prizor diejstveni*. Usp. Ivan Slamnig, "Trista Vica udovica P. A. Kazalija", *Dubrovnik*, 5/1994, br. 3, str. 110: "Kako se zanimalo za jezike i više ih poznavao (talijanski sigurno perfektno), znao je ponešto i ruski, tako da ono 'diejstveni' i 'sveštenik' i nije nužno crkvenoslavenski, nego upravo ruski".

²⁰ Vatroslav Jagić, "Hrvatska književnost", *Forum*, 28/1989, br. 3-4, str. 429.

²¹ Recimo, u 85. broju 8. godišta *Glasnika dalmatinskoga* (1856) Kazali se osvrće na stanovitu jezičnu adaptaciju jedne srpske pripovijetke prenesene iz zemunskoga časopisa *Podunavka*. Kaže ovako: "Mislimo da nam neće zamieriti gosp. sačinitelj ove

niku *Matice dalmatinske* (3/1903-1904, br. 1, str. 8-30.), također i u predgovoru knjizi *Iz pjesama Paše Antuna Kazalija*, Dubrovnik 1903. U predgovorničkom tekstu "Nešto o P. A. Kazaliju i vremenu njegovu" Medini kaže kako naš književni jezik u Kazalijevo doba još nije bio razvijen i dodaje: "Svak je pisao, kako je htio, kako ga je majka učila, a jezik je bio to savršeniji, što je pisac bio, bliži narodu. U Kazalija toga nije bilo – sam je kazivao, da je u prvo doba teško govorio s narodom. Iz njegovih se pjesama vidi, da govori naučenim jezikom, a da ga je učio iz Gundulića i narodnih pjesama. Vrela su bila dobra, ali je trebalo probirati, trebalo je prama potrebi i stvarati nove riječi, a to nije mogao znati čovjek, kojega je škola bila otuđila narodu. Kad je stvarao, stvarao je hirovito, kad je birao, birao je bez ukusa...", str. XV-XVI.

Ocjene Kazalijeva jezika dugo su ostajale nepovoljne, pa mu i Albert Haler u *Novijoj dubrovačkoj književnosti* predbacuje presmionu težnju za osobnim izrazom (str. 216.) i pretjerano eksperimentiranje s jezikom (str. 226.). Međutim, Haler je nalazio pjesničke vrijednosti i tamo gdje je mislio da su očite jezične nepravilnosti, npr. kad kaže ovako: "Iako glagol 'razbluđa' jezično nije pravilan, pjesnički je živopisan, jer izražava utisak grgoljenja valova oko lađe, kad jedri", str. 226. Riječ je o stihu *Čuh ljuvezno da se val razbluđa, Trista Vica udovica*, str. 30, a i taj glagol nalazimo u Stullijevu (pa i u Della Bellinu) rječniku.

Antun Barac (*Hrvatska književnost II.*, Zagreb 1960, str. 200.) uočava da Kazali u *Zlatki* "lomi jezik, pravi neobične forme, krha oblike", nedovoljno poznaje jezik i nesigurno se izražava, dok Vidosava Janković (*P. A. Kazali kao književnik i prevodilac Šekspirova Kralja Lira*, Beograd 1968, str. 62.) u svojoj raščlambi ustvrđuje da je u osnovi jedne od verzija prevodilačkoga rada našega pjesnika "dubrovački jezik sa svim okamenjenim i arhaičnim komponentama" (str. 62), štoviše, izriče da je Kazali tijekom vremena (između dviju verzija prijevoda *Kralja Leara*) "mnoge svoje jezičke nedostatke umanjio", str. 61.

Šime Vučetić u predgovoru izdanju u kolekciji "Pet stoljeća hrvatske književnosti" (Zagreb 1973.) spominje jezičnu arhaičnost i neznanje jezika, ali i on ističe napredovanje, pa je *Grobnik* "jezično čistiji i pravopisno suvremeniji" (str. 15.) od prethodnih Kazalijevih djela.

Luko Paljetak i u *Ćosu* nalazi "Kazalijev specifični, teško prohodni jezik i stil",²² Ivan Slamnig nastoji afirmirati Kazalija, pa se pozitivno izražava i o njegovu jeziku: "Kazalijev jezik, vrlo efikasan i okretan, njegova je vlastita tvorevina".²³ Zoran Kravar također je sklon autoru *Zlatke* i *Ćosa*, ali ipak spo-

---

pripoviedke, što smo mu po gdiekoju rieč, ili i cielu izrazu, ovdie u našem listu preinačili; jerbo je to iziskivala potreba ovostranih naših čiteljah".

²² "O čemu je riječ u Kazalijevu *Ćosu*", *Dubrovnik*, 5/1994, br. 3, str. 138.

²³ Članak citiran u bilj. 19, str. 109-110.

minje “jezičnu nesavršenost, ili svojeglavost, Kazalijeve poezije”.²⁴

Nakon sažeta pregleda dosadanih ocjena Kazalijeva jezika, mora se zaključiti kako je taj dubrovački književnik bio izrazito povezan s dubrovačkom baštinom, pa se i stara pjesma “U se vrime godišća” na početku *Trista Vica udovica* pojavljuje, naravno, u dubrovačkoj inačici (*U se vrieme godišta*, str. 5.). Očito je hrvatski jezik upoznavao sve potpunije, kao što je jasno i to da smanjenje raguzejske srži i pojačavanje folklornih elemenata olakšava čitanje *Grobnika* i pjesničke suradnje u *Slovincu* 1878. i 1879. Nažalost, Kazalijevo jezično usavršavanje nije praćeno rastom njegove pjesničke snage, pedesetih godina neujednačene ali ipak dojmljive. Šteta je što nije u većoj mjeri nasljeđovan, pa su zato i mnoge njegove jezične vrijednosti ostale bez znatnijega odjeka. Taj nasljedovatelj velike dubrovačke tradicije nije stvorio djelo kao drugi nasljedovatelj Dubrovčana Ivan Mažuranić, no kritičko je izdanje sasvim sigurno zaslužio. Monografija o njemu mnogo bi rekla o povijesti hrvatskoga jezika i o povijesti hrvatske književnosti.

Sažetak

Josip Lisac, sveuč. profesor, Filozofski fakultet Zadar
UDK 800.853(091):808.62, stručni članak
primljen 3. 12. 1996., prihvaćen za tisak 17. 1. 1997.

Kazali's Language

Kazali was quite attached to the literary and linguistic tradition of Dubrovnik. During a certain period of time his knowledge of Croatian language has been gradually improving. An increase of folklore elements over those pertaining to Dubrovnik make his late works easy to read but his linguistic improvement has not been accompanied by the growth of his poetic power. In his writings morfonological attitude prevails and his orthography is not consequent within the same book.

PRIJENOS UKRAJINSKIH NAZIVA U HRVATSKU LATINICU

Vasilj (Vaso) Strehaljuk

U najnovijem se izdanju Hrvatskoga pravopisa, autori kojega su S. Babić, B. Finka i M. Moguš, obrađuje pisanje vlastitih imena prenesenih iz ukrajinskoga jezika – u točki 272. 2., u skupini s ostalim istočno-slavenskim jezicima, ovako (citiramo samo ono što se odnosi na ukrajinski

²⁴ Studija citirana u bilj. 3, str. 106, bilj. 35.